

KIRJA-ARVIO:

TARINASTA TUOTTEEKSI

Timonen, Eija 2005: Perinteestä mediavirtaan. Kansanperinteen muuntuminen arkistomuistiinpanoista lastenkulttuuriksi. Tietolipas 209. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 215 s.

Liisa-Maria Nitovuori

Eija Timonen on folkloristiikassa peruskoulutuksensa saanut taiteen tohtori, joka väitteli Lapin yliopistossa vuonna 2004. *Perinteestä mediavirtaan* pohjautuu hänen väitöskirjaansa. Tutkimusaiheena on Timosen oma, kansanperinteestä ammentava lastenkulttuurituotanto, joka käsittää kirjoja, TV-sarjoja sekä multimediaa. Yksi kirjan keskeisistä kysymyksistä onkin, miten arkistoaineisto muuntuu erilaisiin viestimiin. Mitkä ovat niiden vaatimukset, mahdollisuudet ja erityispiirteet? Esimerkkeinä käytetään kirjaa *Pikkuruusia ja jättiläisiä* (Tammi 2003), YLE Lastenohjelmien 2004 tuottamia, Pikku Kakkosessa esitettyjä sarjoja *Käsi-käpälässä* ja *Taikapyörä* sekä Cd-romia *Salaiset oliot Peikot* (WSOY 1998). Kaikissa näissä Timonen on toiminut käsikirjoittajana. Osittain samaankin materiaalin pohjautuvat tuotteet ovat ilmeeltään varsin erilaisia. Kunkin viestintävälineen omien ominaisuuksien lisäksi eroja tuottavat erilaiset kohderyhmät – eri teosvariantit on suunnattu eri-ikäisille lapsille.

USKOMUSTARINASTA LASTENTARINAKSI

Kaikissa esimerkkinä olevissa teoksissa lähdeaineistona on SKS:n kansanrunous-arkistoon tallennetut uskomustarinat. Tässä Eija Timosen projekti eroaa niistä lastenkulttuurin tekijöistä, joiden aineistona ovat vaikkapa kansansadut. Totena kerrotut uskomustarinat ovat olleet tyypillisesti aikuisten perinnettä, jolla on myös yhteisön uskomusten kokonaisuutta laajemmin ylläpitävä ja ilmaiseva funktio (s. 28–31). Miten onnistuu siirros kokonaan toiseen funktioon, käyttäjäryhmään ja sitä myöten myös uuteen tyylilajiin?

Perinteestä mediavirtaan esittelee ratkaisuna tähän niin sanotun perinteen tuotteistamisen kieliopin. Kieliopin sisällä annetuista aineksista saa koostettua uudenlaisia tarinoita, jotka säilyvät silti mielekkäinä. Timonen viittaakin kieliopillaan ennen kaikkea siihen, että hän on pyrkinyt luomaan teostensa maailman sisäisesti uskottavaksi: se ei saa sisältää maailmankuvallisia ristiriitoja ja sen miljöön täytyy

olla todenmukainen. Tätä periaatetta noudattaen Timonen esimerkiksi ei sijoita useita supranormaaleja olentoja samaan tarinaan, pyrkii luomaan etnografisesti oikeellisia miljöitä ja sijoittamaan tapahtumat teoksen pohjana olevien kansantari-
noiden alkuperäisille esiintymisalueille (s. 38–43).

Periaatteessa prosessi vain antaa tietoisien muodon muuntumiselle, joka sinänsä on perinteelle luonteenomaista. Kuten Timonen itsekin toteaa, kulttuuri-
tekstit ovat semanttisesti liukuvia (s. 141). Aikuisten tarina voi siirtyä lastenkulttuuriin ilman tietoista muuntamista. Kun uskomusjärjestelmän ylläpitämisen funktio katoaa, on teksti edelleen käytettävissä muihin funktioihin. Timosen tuotteet kuitenkin pyrkivät palauttamaan tekstit ikään kuin alkuperäistä imitoivaan tilaan. Timonen antaa menettelylleen perusteluita, joita voisi luonnehtia pikemminkin pedagogisiksi kuin folkloristisiksi – teosten yhtenä tavoitteena on tarjota nykylapsille kohtaamispaikka menneeseen (s. 33). Hieman epäselväksi jää, miten tavoite toteutuu. Lajityypiltään Timosen tarinat näyttävät muistuttavan joka tapauksessa jo paljon enemmän satua kuin uskomustarinaa. Tuotteista selkeimmin pedagogista tehtävää toteuttaa Cd-rom.

Kirjamuodossa ja lapselle ääneen luettuna teksti on Timosen mukaan lähimpänä alkuperäistä käyttötapaansa (s. 49). Muissa viestimissä suhde on epämääräisempi. Myös temaattisesti ja tyylillisesti ne ovat vaatineet sellaisia muutoksia, että paikoin Timonen päätyy epäilemään, onko tuotteen yhteys alkuperäiseen perinnetekstiin lähinnä hänen omassa päässään (s. 103). Nähdäkseni ongelmallisempaa on julkaisijan suorittama tuotteiden ”brändääminen” arkistoperinnelähtöisiksi silloinkin, kun sidos on melko heikko (s. 156). Tämä saattaa olla omiaan herättämään turhiakin autenttisuuskysymyksiä silloin, kun kyse on selvästi erillisestä tuotteesta ja fiktiosta.

Mielenkiintoinen kysymys perinteen muuntumisen ehdoista nousee esiin kirjan loppupuolella. Oma vaikutuksensa prosessissa on tekijöillä, joita Timonen kutsuu sensoreiksi (s. 167): näitä ovat erilaiset lapsuus- ja perinnekäsitykset, jotka ohjaavat aineiston käsittelyä. Millaista lapsuutta, millaista perinnettä perinnelähtöinen lastenkulttuurituote uusintaa? Tämä on kysymys johon *Perinteestä mediavirtaan* ei laajemmin puutu, ja se vaatiikin omaa tutkimustaan.

SAMAT TEKSTIT, ERI VIESTIMET

Perinteestä mediavirtaan -teoksen laajin osa kuvaa perinnetekstien muuntumista eri ilmaisuvälineille. Näistä kirjaksi muotoutuminen näyttää yksinkertaisimmalta, valitut teemat istutetaan kehyskertomukseen ja perinteen elementit säilyvät tunnistettavina. Lastenkirjaksi muokkaaminen on kuitenkin tuonut mukanaan näkökulmamutoksia, ja tyyli on muuttunut estetisöivämmäksi ja tunteita korostavammaksi (s. 80–81). TV-ohjelmaksi muunnettuna tarinat saavat vielä lisää elämyksellisyyttä ja vetoavat lisäksi kuulostaistiin. TV-ohjelman on oltava myös tavoitettava ja ymmärrettävä hyvin nuorille, alle kouluikäisille lapsille (s. 97–98). Cd-rom poikkeaa molemmista edellisistä monikerroksisuudessaan, -äänisyydessään

ja interaktiivisuudessaan. Samoista aineksista on mahdollista rakentaa monia eri tarinoita sekä yhdistää eri informaatiotyyppisiä (s. 128–134).

Eija Timonen valottaa kyseisiä viestimiä ja omia tuotteitaan hyvin, mutta saatu tieto on osittain triviaalia. Kirjan, TV:n piirrostarinan ja pienoisdraaman sekä Cd-romin perusominaisuudet ovat sikäli laajasti tuttuja, että tuskin kenellekään tulee yllätyksenä, että TV-ohjelma on viestimistä yksisuuntaisin ja että Cd-romin tarinat ovat heikommin lineaarisia kuin muiden. TV-draama vaatii enemmän dialogia kuin kirja. Kirja on esitetyistä ilmaisuvälineistä eniten kuulijan tai lukijan omia aisteja stimuloiva, kun taas toisissa on valmiin audiovisuaalisen materiaalin osuus huomattava. Cd-romia koskeva analyysi on myös sikäli hankalasti jatkosovellettavissa, että vuonna 1998 Cd-rom oli vielä melko tuore tuttavuus, ja sen jälkeen tekniset mahdollisuudet ovat laajenneet huomattavasti. Näiltä osin *Perinteestä mediavirtaan* tarjoaa siis harmittavan vähän uutta tietoa.

Mahdollista lisäinformaatiota tarinoiden toimivuudesta eri viestimissä olisi antanut selvitys siitä, miten käyttäjät ovat kokeneet erilaiset tuotteet. Timonen ei kuitenkaan ole toteuttanut tätä laajasti eikä systemaattisesti. Käytettävissä olevat tiedot (ks. s. 146) lähinnä tukevat olemassa olevaa tietoa eri viestinten luonteesta. Cd-rom erkaantuu eniten siitä, mitä yleensä tarinalla tarkoitamme ja on muutenkin vähiten tunnettu lastenkulttuurin esittämisen media, joten se on herättänyt käyttäjissä eniten niin hyvää kuin huonoa palautetta.

TAITEILIJUUS, ONKO SITÄ?

Koska *Perinteestä mediavirtaan* on varsin suppea teos ja keskittyy nimenomaan eri mediatyyppien välisiin eroihin, jää muutama mielenkiintoinen kysymys lähinnä maininnan varaan. Ottaen huomioon, että teos pohjautuu taiteen väitöskirjaan, jää kohteena olevien töiden taiteellisen puolen arviointi yllättävän hataraksi. Mahdollisesti tässä suhteessa onkin tapahtunut muutosta alkuperäiseen väitöskirjaan nähdessä. Kysymys jää kuitenkin ilmaan. Taiteellisen puolen arviointi on tämän esityksen perusteella hankalaa lukijalle. Itse tuotteiden esittely on niitä tuntemattomalle melko kuivaa ja varsinkin Cd-romin osalta vaikeasti seurattavaakin. Tämä ongelma on toki laajempi kuin vain Timosen työtä koskeva: miten esitellä ja tulkita audiovisuaalista teosta lukijalle tekstin kautta?

E erityisen kiinnostavaa olisi ollut lukea enemmän analyysia Timosen omasta tekijyydestä ja jopa taiteilijuudesta osana sitä. Aihetta käsittelevä jakso on pitkälti keskittynyt kysymyksiin tekijän asemasta tuotantokoneistossa, ja syvällisempi pohdinta tekijän ja taiteilijan rooleista jää uupumaan. Timonen kuvaa itseään nimellä *iteilijä*, ITE-taiteilija, joka toimii tieteen ja taiteen välimaastossa (s. 168). ITE-taiteilijalla ei kuitenkaan normaalisti ymmärretä tällaista yhdistelijää vaan itseoppinutta taiteilijaa, niin sanottua nykykansantaiteilijaa. Eija Timonen taiteen tohtorina ja perinteentutkimuksen tuntijana tuntuu ainakin päällisin puolin sopivan huonosti tähän kategoriaan.

Toisaalta Timonen kutsuu itseään *bricoleuriksi*, *bricolagen* tekijäksi, millä hän viittaa Claude Lévi-Straussin lanseeraamaan termiin (s. 168). *Bricolagella* tarkoitetaan yleisesti vanhojen kulttuurituotteiden, aineellisten tai henkisten, ottamista uuteen käyttöön. Termi onkin sikäli osuva, että Timosen tuotannon perustana on kulttuurituotteiden siirtäminen totutusta poikkeaviin käyttöyhteyksiin, aikuisten perinteestä lastenkulttuuriksi. Kuitenkin Timosen tuotteet pyrkivät myös säilyttämään alkuperäisiä merkityksiä tai ainakin tekemään ne ymmärrettäväksi, mikä on *bricolagen* käsitteen kannalta ongelmallinen päämäärä. Molemmat käsitteet, ITE-taiteilija ja *bricoleur*, ovat sinänsä kiinnostavia Timosen työtä ajatellen. Ne olisivat mahdollisesti olleet hyödyllisiä tai ainakin mahdollisia lähtökohtia Timosen taiteilijuuden määrittelyssä. Tarkempi termien pohdinta kuitenkin puuttuu. Mikäli pohdinta jatkuisi, varmasti esiin nousisi myös Timosen rooli pedagogina. Tarkastelun alla olevien teosten pedagogiset tavoitteet on esitelty ja sanallistettu muissa yhteyksissä, ja niiden rooli varsin merkittävä. Timosen itsemäärittely taiteen ja tieteen välissä liikkujana onkin sikäli puutteellinen ja vaatii täydennykseksi ainakin kolmannen nurkan.

FOLKLORISTI TUOTTEISTAJANA

Eija Timonen esittää kirjansa loppupuolella, että folkloristiikan tulisi aktiivisemmin etsiä uutta yhteistyötä, joka johtaisi perinteen tuotteistamiseen. Luonnontieteissä tämän kaltainen yhteistyö on pikemminkin sääntö kuin poikkeus (s. 172–174). Merkitseekö sovellusten vähyys, että folkloristinen tieto ei kelpaa sovellettavaksi, että folkloristit eivät hallitse soveltamista tai soveltamiseen tähtäävää tutkimusta? Vai eivätkö he ole siitä kiinnostuneita? Kenties näitä sovelluksia kohtaan vain ole laajempaa tilausta?

Erilaisia nykyperinteen lajeja ja kilpakeruiden satoa esitteleviä antologioita on ilmestynyt melko runsaasti, joten niille tuntuu olevan oma lokeronsa. Sitä kautta perinnetekstit tavoittavat myös suuren yleisön. Perinteen jatkokäyttö ja työstäminen tietoisesti olisivat kokonaan oma sarkansa. Tällainen ei ole uutta taiteilijoiden piirissä, mutta harvoin he ovat saaneet folkloristisen peruskoulutuksen. Kulttuurisen viestinnän asiantuntijalla voisi olla enemmänkin annettavaa eri viestimille, kuten *Perinteestä mediavirtaan* demonstroin.

Perinteentutkimuksen ja taiteilijuuden, käsikirjoittajuuden, suhde onkin Timosen työssä kiinnostavinta antia, ja siitä olisin toivonut tarkempaa analyysia. Timonen toki selvittää käyttäneensä hyväkseen esimerkiksi tutkimuksen tarjoamia kontekstietoja, ja kulttuurintutkimuksen tuntemus kuultaa läpi hänen tekstistään kautta linjan. Tekijäidentiteettiä olisi silti voinut pohtia laajemminkin nimenomaan tältä kannalta. Ehkäpä sitä kautta olisi löytynyt *iteilijää* ja *bricoleuria* hedelmällisempiäkin termejä, joilla paikantua Eija Timosen toiminnan kentälle.

FM Liisa-Maria Nitovuori on folkloristiikan tutkija Helsingin yliopistossa.